

COVID-19 SALGINI VE İNSANİ GÜVENLİK

Yahya Alameşe¹

Öz

Güvenlik, uluslararası ilişkilerde uzun süre “devletin güvenliği” olarak anlaşılmış ve güvenliğin “insan güvenliği” boyutu ihmal edilmiştir. 1994 yılında Birleşmiş Milletler tarafından gündeme getirilen insani güvenlik yaklaşımı, insanı önceleyen yeni bir güvenlik anlayışı getirmiş, “devlet merkezli” güvenlik anlayışı yerine, “insan merkezli” bir güvenlik anlayışı önermiştir. İnsani güvenlik, insanların her türlü tehdide karşı güvende olması, insanların korkudan özgürlük, istekten özgürlük ve onurlu yaşama özgürlüğünün sağlanması anlamına gelmektedir.

İnsanlığın son dönemde karşılaştığı en önemli güvenlik tehdidi olan COVID-19 salgını, insani güvenlik yaklaşımının önemini açık bir şekilde ortaya koyan bir gelişme olmuştur. Bu makalenin amacı, COVID-19 salgının insani güvenlik yaklaşımı açısından ifade ettiği anlamı incelemektir. Makalede, şu sonuca ulaşılmıştır: Salgın, COVID-19 gibi önemli bir güvenlik tehdidini kapsamayan geleneksel güvenlik yaklaşımının yetersiz kaldığını ortaya koymuş ve insani güvenlik yaklaşımının savunduğu görüşlerin doğru olduğunu teyit etmiştir. COVID-19 salgınından gereken derslerin çıkarılabilmesi, insani güvenlik yaklaşımının anlaşılması, benimsenmesi ve insanların özgürleşmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Güvenlik, İnsani Güvenlik, Özgürleşme, Salgın, COVID-19

COVID-19 PANDEMIC AND HUMAN SECURITY

Abstract

Security has long been understood as the "security of the state" in international relations and the "human security" dimension of security has been neglected. The human security approach, which was brought to the agenda by the United Nations in 1994, developed a new security concept, prioritizing the human and suggesting a "human centered" security approach instead of the "state-centered" security approach. Human security means ensuring people's safety against all kinds of threats, ensuring people's freedom from fear, freedom from will, and freedom to live in dignity.

The COVID-19 outbreak, which is the most important security threat that humanity has recently faced, has been a very crucial development that clearly demonstrates the importance of the human security approach. The purpose of this article is to examine the meaning of the COVID-19 pandemic in terms of human security approach. The article reached the following conclusion: The COVID-19 outbreak revealed the inadequacy of traditional security perception, which does not cover a significant security threat such as COVID-19 and confirmed the validity of the views advocated by the human security approach. Drawing necessary lessons from the COVID-19 pandemic, will contribute to the understanding and adoption of the human security approach and the human freedom.

Keywords:

Security, Human Security, Emancipation, Pandemic, COVID-19

¹ Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
yahyaalamese@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1346-7657. Öğrencinin doktora tezinden üretilmiştir

Giriş

Bütün dünyayı etkileyen COVID-19 salgını tüm insanlar için çok ciddi bir güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Salgın nedeniyle milyonlarca insan hayatlarını, sağlıklarını, işlerini, gelirlerini, sosyal yaşamlarını ve eğitim imkânlarını kaybetmiştir. Dünya genelinde yaklaşık 107 milyon insan hastalığa yaklanmış, 2,3 milyondan fazla insan ise hayatını kaybetmiştir (Dünya Sağlık Örgütü, 2021). Salgını kontrol etmek amacıyla uygulanan kısıtlamalar, 2. Dünya Savaşından beri görülen en ciddi ekonomik daralmaya yol açmıştır. Yaklaşık 900 milyon insanı etkileyen ekonomik durgunluk nedeniyle, 2020 yılında 88 ila 115 milyon insanın daha, aşırı fakir hale geldiği tahmin edilmektedir. Çok sayıda firmanın kapanması ya da çalışma saatleri veya ücretlerin azaltılması nedeniyle, milyonlarca insan işsiz kalmış veya gelir kaybına uğramıştır. Gelir kaybı ise daha az gıda, sağlık ve eğitim anlamına gelmektedir (Dünya Bankası, 2021). Salgın nedeniyle 2020 yılında 83 ila 132 milyon insanın daha yetersiz beslenen insanlar grubuna katıldığı tahmin edilmektedir (Gıda ve Tarım Örgütü, 2021). İnsanlar arasındaki teması azaltmak amacıyla kamusal hizmetlerin ve işlerin artan şekilde internet ortamına aktarılması, internete erişimde güçlük yaşayan fakir kitlelerin durumunu daha da zorlaştırmış ve eşitsizliği artırmıştır. (Dünya Bankası, 2021). Salgının yol açtığı bilinmezlik ve öngörülemezliğin yanı sıra, sosyal temas yoksunluğu insanların psikolojilerini derinden etkilemiş ve güvenlik duygularını zedelemiştir.

İnsanların güvenliğini bu denli etkileyen COVID-19 salgını, insani güvenlik yaklaşımının yeniden gündeme alınması gerektiğini gösteren çok önemli bir gelişme olmuştur. İnsani güvenlik, devletin değil insanların güvenliğini önceleyen, insan odaklı bir güvenlik yaklaşımıdır. İnsani güvenlik, yalnızca devletin güvenliğine odaklanan geleneksel güvenlik anlayışının değişmesi gerektiğini savunur. İnsani güvenlik, “insanların günlük hayatlarında her tür tehdide karşı güvenliklerinin sağlanması, insanların açlık, hastalık, baskı gibi kronik tehditlere karşı güvende olması ve günlük hayatlarının ani ve kötü şekilde bozulmasına karşı korunması”dır. (BM Kalkınma Programı, 1994: 3)

Bu makalede, şu soruların yanıtları araştırılmaktadır: COVID-19 salgını ile insani güvenlik yaklaşımı arasında nasıl bir bağlantı vardır? COVID-19 salgını insani güvenlik yaklaşımı açısından ne anlama gelmektedir? Bu soruların yanıtlarının araştırılması, insani güvenlik literatürüne katkı sağlayarak yaklaşımın daha iyi anlaşılmasını ve benimsenmesini sağlayacaktır. Bu ise dolaylı olarak, tüm insanların güvenliğine katkı yapacaktır.

Makalede, COVID-19 salgını insani güvenlik yaklaşımı açısından incelenmekte ve salgının ortaya çıkardığı sonuçlar insani güvenlik açısından yorumlanmaktadır. Bu makalede, şu hipotez ileri sürülmektedir: COVID-19 salgını salgının ortaya koyduğu sonuçlar insani güvenlik yaklaşımının savunduğu temel savları doğrulamakta ve yaklaşımın önemini ortaya koymaktadır. COVID-19 salgını ile insani güvenlik yaklaşımı arasındaki bağlantı, “özgürleşme olarak güvenlik” anlayışını benimseyen Eleştirel Teori okulunun “özgürleşme” (*emancipation*) perspektifinden incelenmektedir. Özgürleşme,

insanların fiziki, sosyal ve siyasi yapıların kısıtlamalarından özgürleşebilmesi demektir (Booth, 1991: 313-326).

Makale; giriş, iki ana bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Birinci bölümde insani güvenlik yaklaşımının ortaya çıkışı, tanımı, içeriği ve etkileri incelenmektedir. Makalenin ikinci bölümünde COVID-19 salgını ile insani güvenlik arasındaki bağlantı incelenmekte, salgının insani güvenlik yaklaşımı açısından ne ifade ettiği tartışılmaktadır. Makalenin sonuç bölümünde ise, ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçların insanların özgürleşmesine olan etkisi değerlendirilmektedir.

1. İnsani Güvenlik Yaklaşımı

Uluslararası ilişkilerde uzun süre etkili olan geleneksel güvenlik anlayışı, güvenliği “devletin güvenliği” olarak algılamış, “insanların güvenliği” boyutunu değerlendirmeye almamıştır. İlk olarak 1994 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından gündeme getirilen insani güvenlik yaklaşımı ise, geleneksel güvenlik anlayışından farklı ve insanı önceleyen yeni bir güvenlik anlayışı önermiştir. İnsani güvenlik yaklaşımı, ihmal edilen insanı, güvenlik anlayışının merkezine yerleştirmiş ve devlet merkezli güvenlik anlayışı yerine insan merkezli bir güvenlik anlayışı getirmiştir. (BM İnsani Güvenlik Birimi, 2009).

1.1. Geleneksel Güvenlik Anlayışı ve İnsani Güvenlik Yaklaşımının Ortaya Çıkışı

Geleneksel güvenlik anlayışına göre, güvenlik, devletin anarşik uluslararası ortam içinde hayatta kalabilmesidir. Bu anlayışa göre, devlet güvenliğine yönelik temel tehdit yabancı devletlerin askeri güçleridir, dolayısıyla güvenliği sağlamanın yolu da askeri yöntemlerdir. Güvenliğin amacı olarak devleti gören bu anlayış, insanların güvenliğini gündemine almamıştır. Oysa devlet güvenliğinin sağlanması insanların da güvenliğinin sağlandığı anlamına gelmez. Aslında, canavar (*predatory*), istismarcı (*abusive*), zayıf (*weak*) veya başarısız (*failed*) devletlerin kendisi insani güvenlik için birer tehdit kaynağıdır (Newman, 2010). İlk olarak, devlet kendi sınırları içindeki insanlar için güvenlik sağlayabildiği gibi, paradoksal bir şekilde, kendisi bir güvenlik tehdidine dönüşerek insanların güvenliğini tehdit de edebilir (Buzan, 1983). Tarih içindeki baskıcı devletler ve diktatörlükler bu durumun çarpıcı örnekleridir. İkincisi, güvenlik sağlayabilmek için, devletin güvenlik sağlama kapasitesine sahip olmasına gerekir. İşleyen bir devlet mekanizmasına sahip olmayan devletler insanların güvenliğini sağlama konusunda yetersiz kalabilirler. Devletlerden beklenen en temel görevleri ve hizmetleri yerine getiremeyen, kanuna dayalı bir düzen kuramayan bu tür başarısız devletler, isteseler dahi kendi insanların güvenliğini sağlayamaz ve onları saldırı, şiddet, açlık, susuzluk, fakirlik, hastalık, çevrenin bozulması, doğal afetler ve ekonomik krizler gibi tehditlerden koruyamazlar (Griffiths ve O’Callaghan, 2004: 105-106). Üçüncüsü, bir devletin kendi ülkesindeki insanların güvenliğini sağlaması, bu devletin diğer insanlar için de güvenli olduğu anlamına gelmez. Devletler diğer ülke insanların güvenliğini umursamayan ve onlar için güvenlik tehdidi oluşturan eylemlerde bulunabilirler.

Örneğin, kendi ülkesindeki insanları korumak için kimyasal veya nükleer atıkların başka ülke topraklarına, nehirlere ya da denizlere atılmasına izin veren bir devlet, diğer ülkelerdeki insanlar için bir güvenlik tehdidi oluşturabilir.

Geleneksel güvenlik anlayışındaki bu zaafın yanı sıra, 20. yüzyılın sonunda ortaya çıkan Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme gibi bazı gelişmeler, geleneksel güvenlik anlayışının sorgulanmasına sebep olmuş ve insani güvenlik anlayışının ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur (Tadjbakhsh ve Chenoy, 2007: 1-25). Soğuk Savaş'ın sona ermesi, devletler üzerindeki askeri güvenlik baskısını azaltmış ve insanların diğer güvenlik tehditlerine yoğunlaşabilmelerini sağlamıştır. Öte yandan, Soğuk Savaş dönemindeki kutupların gevşemesi ve kutuplar içindeki devletleri baskılayan kontrollü ortamın sona ermesi nedeniyle, iç savaş ve etnik çatışmaların sayısı hızla artmış, insanların güvenliğini tehdit eden farklı yeni durumlar ortaya çıkmıştır. İnsani güvenliğin ortaya çıkışını kolaylaştıran bir diğer önemli faktör 1990'lardan itibaren etkisi artan küreselleşme olmuştur (Evans, 2001: 2-6). Küreselleşme, ulusal sınırların etkisini azaltmış, ülkeler arasındaki etkileşimi ve karşılıklı bağımlılığı arttırmış, dünyanın bir bölgesindeki gelişmeler dünyanın başka bir bölgesindeki insanların güvenliklerini etkiler hale gelmiştir (Nye, 2011: 341-380). Küreselleşme, ayrıca, devletlerin tek başlarına, küreselleşen güvenlik tehditleri ile baş edebilme ve güvenlik sağlama kapasitelerini azaltarak geleneksel güvenlik anlayışının sorgulanmasına yol açmıştır. Bilgi teknolojileri ve medyanın küreselleşmesi, insani krizlerde yaşanan dramatik sahneleri diğer insanların evlerine taşımış, insani güvenlik problemlerine karşı farkındalığı ve hükümetler üzerindeki baskıları artırmıştır (MacFarlane ve Foong Khong, 2006: 19-163). Diğer yandan, devletlerden daha çok insanları etkileyen küresel ısınma ve çevrenin bozulması gibi yeni tehditler insanların güvenliğini gündeme getirmiş ve geleneksel güvenlik anlayışının insanları etkileyen bu tür güvenlik tehditlerine karşı yetersizliğini ortaya koymuştur (Tadjbakhsh ve Chenoy, 2007: 40-47).

İnsani güvenlik yaklaşımı, ilk olarak 1994 tarihli BM İnsani Kalkınma Raporu ile gündeme gelmiştir. İnsani Kalkınma Raporları, BM Kalkınma Programı tarafından yıllık olarak hazırlanan ve her yıl insani kalkınmaya ilişkin farklı bir konuyu gündeme getiren raporlardır. 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporu da insani güvenliği, insani kalkınmanın bir boyutu olarak tartışmaya açmıştır. Yaklaşımın felsefi olarak fikir babaları, insani kalkınma alanında çalışmalar yapan Pakistanlı ekonomist ve Pakistan eski Maliye Bakanı Mahbub el Haq ile Hindistanlı kalkınma ekonomisti Amartya Sen'dir (Martin ve Owen, 2014: 10)

İnsani güvenlik yaklaşımı, ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası alanda etkili olmuş, hem BM çerçevesinde hem de uluslararası alanda bir takım önemli adımların atılmasını tetiklemiştir. 1997 yılında imzalanan ve kara mayınlarının sınırlandırmasını öngören Ottawa Sözleşmesi, 2002 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması ve 2005 yılında Dünya Zirvesinde kabul edilen Koruma Sorumluluğu ve Müdahale Hakkı (*Responsibility to Protect*) gibi çok önemli uluslararası gelişmelerin arkasındaki temel fikir olmuştur. Özellikle egemenliğin sorumluluk olarak tanımlanması sürecinde yaptığı etkiyle, insani

güvenlik yaklaşımı uluslararası ilişkilerde çok önemli bir rol oynamıştır (Churruca Muguruza, 2017: 15-35). 1999 yılında Japonya'nın desteğiyle, dünyanın pek çok ülkesindeki insani güvenlik projelerini finanse etmekte olan, BM İnsani Güvenlik Himaye Fonu kurulmuştur (Gomez ve Oscar, 2012: 385-403). 1999 yılında, ayrıca, insani güvenlik yaklaşımını benimseyen Kanada, Norveç, Japonya gibi on üç ülke arasında İnsani Güvenlik Ağı kurulmuştur. İnsani güvenlik yaklaşımı, BM tarafından açlık, fakirlik ve hastalık gibi tehditlere karşı mücadele etmek amacıyla hazırlanan ve 2000-2015 dönemini kapsayan Binyıl Kalkınma Hedefleri ile 2015-2030 yıllarını kapsayan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin oluşturulmasında da temel itici güç olmuştur (Steiner, 2019).

1.2.İnsani Güvenlik Yaklaşımı Tanım ve İçeriği

1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporu'na göre, insani güvenlik, “insanların günlük hayatlarında her tür tehdide karşı güvenliklerinin sağlanması, insanların açlık, hastalık, baskı gibi kronik tehditlere karşı güvende olması ve günlük hayatlarının ani ve kötü şekilde bozulmasına karşı korunması”dır. “İnsani güvenlik, ölmeyen bir çocuk, yayılmayan bir hastalık, kaybedilmeyen iş, patlayarak şiddete yol açmayan etnik gerilim ve susturulmayan muhalefettir” (BM Kalkınma Programı, 1994). BM İnsani Güvenlik Komisyonu'nun hazırlamış olduğu 2003 tarihli İnsani Güvenlik Şimdi raporuna göre, insani güvenlik, “insan özgürlüğünü ve insan tatminini sağlayacak şekilde insan hayatının yaşamsal merkezinin korunması” demektir. İnsani güvenlik, tüm insanların, yaşamlarını, geçimlerini ve onurlarını tehlikeye atan her tür tehdide ve riske karşı güvende olmalarını, insanların temel özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesini amaçlar (İnsani Güvenlik Komisyonu, 2003). İnsani güvenliğin resmi tanımı, BM Genel Kurulu kararıyla yapılmıştır. Karara göre insani güvenlik, “insanların hayatta kalmalarına, geçimlerine ve onurlarına yönelik yaygın ve ortak tehditlerin tanımlanması ve çözümüne yönelik bir yaklaşım”dır (BM Genel Kurul Kararı 66/290, 2012).

İnsani güvenlik şu üç temel özgürlüğün sağlanması demektir:

- 1. Korkudan Özgürlük:** Bireyin savaş suçları, soykırım, işkence gibi her türlü fiziki şiddet unsurlarından korunmasıdır.
- 2. İstekten Özgürlük:** Bireyin günlük yaşamında açlık, susuzluk, hastalık, kirlilik gibi tehditlerden korunması, günlük hayatında yaşaması için gerekli ihtiyaçlarının sağlanmasıdır.
- 3. Onurlu Yaşama Özgürlüğü:** Bireyin sosyal hayat içinde her türlü aşağılanma, baskı ve ayrımcılıktan uzak bir şekilde yaşamını sürdürebilmesidir (BM İnsani Güvenlik Birimi, 2009).

İnsani güvenlik, güvenliğin içeriğini genişleten bütüncül (*holistic*) bir yaklaşıma sahiptir ve insana yönelik yedi farklı güvenlik çeşidini içerir. Bu güvenlik türleri şunlardır:

- 1. Ekonomik güvenlik:** İnsanların hayatlarını sürdürebilecek asgari bir gelire sahip olması demektir. Bu gelirin üretime dayalı bir işten elde edilmesi önemlidir. Bunun

gerçekleşmediği durumlarda en azından kamu kaynaklı bir ekonomik güvenlik ağının sağlanması gerekir.

2. **Gıda güvenliği:** İnsanların hayatta kalmaları için beslenmelerini sağlayacak gıdaya ulaşabilmesi demektir. Gıda güvenliği hem fiilen gıdaya ulaşabilmeyi hem de gıdaya ulaşabilmek için gerekli gelire sahip olmayı ifade eder. Bir ülkede gıdanın mevcudiyeti tek başına yeterli değildir. Gıda dağıtımının da insanların ulaşabileceği şekilde düzenlenmiş olması gerekir.
3. **Sağlık güvenliği:** İnsanların sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleridir. Bunun için insanların aşılama gibi temel sağlık hizmetlerine ve gerektiğinde tedavi imkânlarına ulaşabilmesi gerekir. Sağlık güvenliği gelişme alan ülkeleri ilgilendirdiği gibi gelişmiş ülkeleri de ilgilendirir. Gelişmiş ülkelerde de bulaşıcı hastalıklar, kanser, dolaşım sistemi hastalıkları gibi sağlık sorunları insan hayatını tehdit edebilmektedir.
4. **Çevre güvenliği:** İnsanların kirlilik ve çevrenin bozulması gibi tehditlerden uzak bir şekilde sağlıklı bir çevrede yaşayabilmesi demektir. Çevre güvenliği de hem gelişmiş hem de az gelişmiş olan ülkeler için geçerlidir. Az gelişmiş ülkelerdeki temiz suya erişim gibi tehditlere karşın, gelişmiş ülkelerde de hava kirliliği gibi önemli çevre tehditleri vardır.
5. **Kişisel güvenlik:** İnsanların her türlü fiziki şiddetten korunması, yaşamlarının ve vücut bütünlüklerinin korunması demektir. Kişisel güvenliği yönelik tehditler, işkence gibi devlet kaynaklı, savaş gibi başka devlet kaynaklı, etnik çatışma ve organize suç gibi diğer toplumsal gruplar kaynaklı, tecavüz gibi cinsiyet kaynaklı veya uyuşturucu kullanımı ya da intihar gibi birey kaynaklı olabilir. Bu tür tehditlerden kadınlar ve çocuklar gibi hassas gruplar daha fazla etkilenmektedirler.
6. **Toplum güvenliği:** Sosyal bir varlık olan insanlar; aile, kabile, millet gibi farklı toplumlar oluştururlar. Toplum güvenliği bu tür toplumların varlıklarını, kültürlerini ve değerlerini yaşatabilmeleri demektir.
7. **Siyasi güvenlik:** İnsanların baskı, kötü muamele, insan haklarının ihlali gibi tehditlerden uzak bir şekilde toplum içinde onurlarıyla yaşayabilmeleri demektir (BM Kalkınma Programı, 1994).

İnsani güvenlik bu üç temel özgürlüğün sağlanmasında karşılıklı olarak birbirlerini destekleyen şu iki temel yöntemin birlikte uygulanmasını öngörür:

1. **Koruma (protection):** Koruma insanların kendilerinin baş edemeyecekleri tehditlere karşı “sistemik, kapsayıcı ve önleyici şekilde” korunması demektir. Koruma yukarıdan aşağıya bir yöntemdir ve insanların korunması için gerekli kurumsal yapıların oluşturulmasını amaçlar. Bu kurumsal yapıların oluşturulmasındaki birinci derecede sorumluluk devlete ait olmakla birlikte, uluslararası örgütler, bölgesel örgütler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörün de sorumluluğu vardır.
2. **Güçlendirme (empowerment):** Güçlendirme, insan ve toplumların tehditlerle baş edebilme kapasitelerini artırması, bu kapasiteyi kullanabilmeyi öğrenmesi ve

tehditlere karşı direnç kazanması demektir. Güçlendirme, aşağıdan yukarıya doğru bir yöntemdir ve insanların kendi seçimlerini yapabilmesi, kendi adlarına hareket ederek kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmesi demektir (BM Genel Kurul Kararı 66/290, 2012).

İnsani güvenlik yaklaşımının yapısını belirleyen bir takım temel ilkeler vardır. Bu ilkelere göre insani güvenlik:

- 1. İnsan Merkezlidir (*people-centered*):** Öncelikle, insani güvenlik “devlet” değil “insan” merkezlidir, devlete değil bireye vurgu yapar. Ancak burada birey sosyal hayattan kopuk bir birey değildir. İnsani güvenlik hem tek tek insanların hem de toplumların güvenliklerinin sağlanmasını hedefler.
- 2. Kapsamlıdır (*comprehensive*):** İnsani güvenlik, insanların her açıdan güvende olmasını amaçlar. Yalnızca askeri tehditleri değil, ekonomik, çevresel, kişisel, siyasi ve benzeri tüm tehditler ile bunların kök nedenlerini kapsamı içine alır.
- 3. Önleme Önceliklidir (*prevention oriented*):** İnsani güvenliğin önceliği, sorunlar çıktıktan sonra çözüm üretmek değil, sorunları ortaya çıkmadan önce önlemektir. İnsani güvenliğin önleme öncelikli yapısı onu insani yardımdan ayırır.
- 4. Bağlam önceliklidir (*context specific*):** İnsani güvenlik tehditleri değerlendirirken insanların içinde bulunduğu yerel şartları ve bağlamı dikkate alır, yerel bakış açısına önem verir. En önemli insani güvenlik tehditleri ülke veya bölgeye göre farklılaşabilir (BM İnsani Güvenlik Birimi, 2016).

Görüldüğü üzere, insani güvenlik yaklaşımı insani önceleyen, tüm insanların her türlü tehde karşı korunmasını amaçlayan çok kapsamlı bir güvenlik anlayışını savunmaktadır. Bir sonraki bölümde COVID-19 salgınının insani güvenlik yaklaşımı ve bu yaklaşımın temel savları açısından ifade ettiği anlam incelenecektir.

2. COVID-19 Salgını ve İnsani Güvenlik Yaklaşımı

Son dönemlerde karşılaşılan en önemli ve en yaygın insani güvenlik tehdidi olan COVID-19 salgını, insani güvenlik yaklaşımının değerlendirilebilmesi açısından çok önemli bir fırsat sunmaktadır. COVID-19 salgını penceresinden bakıldığında, insani güvenlik yaklaşımının tüm insanların güvenliği açısından ne kadar önemli olduğu ve savunduğu görüşlerin ne kadar isabetli olduğu görülebilmektedir.

İlk olarak, COVID-19 salgını, geleneksel güvenlik anlayışının güvenlik endişelerini karşılamakta yetersiz kaldığını ve insana yönelik tehditleri kapsayan insani güvenlik yaklaşımına ihtiyaç olduğunu çok açık bir şekilde göstermiştir. Uluslararası ilişkilerde etkili olan geleneksel güvenlik anlayışı yalnızca devlete yönelik tehditleri dikkate almaktadır. Güvenliği, devletlerin anarşik uluslararası ortam içinde hayatta kalması olarak gören gören ve insanların güvenliğini dikkate almayan bu anlayış, COVID-19 salgının ortaya çıkardığı güvenlik endişelerini karşılamaktan uzaktır. COVID-19 salgınında tehdidin kaynağı devletlerin askeri güçleri değil, bir virüstür. Tehdit devletlere değil, doğrudan insanların yaşamına yöneliktir. Ordu, tank, top, uçak, nükleer silahlar bu

tehdide karşı çaresizdir. Bir yıllık kısa sürede ortaya çıkan insan kayıpları yıllarca süren savaşlardan veya terör olaylarından fazladır. Örneğin, 1954-1975 yılları arasında devam eden ve Amerikalıları çok etkileyen Vietnam Savaşı'nda hayatını kaybeden Amerikan askerlerinin sayısı 58 bin 200'dür (Spector, 2020). Yine son dönemlerde ABD'nin yaşamış olduğu en önemli terör olayı olan 11 Eylül saldırılarında ölen insan sayısı, 2,753'tür (CNN, 2020). Oysa salgında bir yıllık sürede hayatını kaybeden Amerikalıların sayısı 480 bini aşmıştır (Johns Hopkins Koronavirüs Araştırma Merkezi, 2021). Türkiye için de durum farklı değildir. Türkiye'yi yaklaşık 35 yıldır uğraştıran PKK terörünü nedeniyle binlerce kişi yaralanmış, 50 bini aşkın insan da hayatını kaybetmiştir (Şener, 2020). Diğer yandan Türkiye'de salgın nedeniyle yaklaşık bir yıllık sürede 2,5 milyon insan hastalanmış, 27 bini aşkın insan ise hayatını kaybetmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Kısa sürede neden olduğu yalnızca can kayıpları bile COVID-19 salgınının ne kadar önemli bir güvenlik tehdidi olduğunu göstermektedir. Kalkı ki, salgının çok büyük ekonomik etkileri de olmuştur. Salgın insanların günlük yaşamlarını derinden etkilemiş, güvenlik endişelerini zirveye çıkarmıştır. İnsanlar evlerinde dahi kendilerini güvende hissetmemektedirler. Salgın sürecinin geleceğine yönelik belirsizlik de insanların güvenlik endişelerini artırmaktadır. Salgın insanların yanı sıra devletleri ve uluslararası kurumları da etkilemiş, ulusal ve uluslararası gündemin ilk sırasına yükselmiştir. COVID-19 salgını, böylesine önemli bir güvenlik tehdidini kapsamına almayan, bu tehdiye karşı bir çözüm önerisi olmayan geleneksel güvenlik yaklaşımının yetersiz kaldığını net bir şekilde ortaya koymuştur. Diğer yandan, salgın, insan hayatının korunmasını amaçlayan, tüm insanların, yaşamlarını, geçimlerini ve onurlarını tehlikeye atan her tür tehdiye ve riske karşı güvende olmalarını hedefleyen insani güvenlik yaklaşımının gerekliliğini de çok açık bir şekilde göstermiştir.

İkinci olarak, tüm insanlık için bir güvenlik tehdidi oluşturan COVID-19 salgını, geleneksel güvenlik yaklaşımının "bütün"den ziyade "parça"yı önemseyen anlayışının yetersizliğini ve insani güvenlik yaklaşımının bütünü dikkate alan anlayışına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur. Ulus devletlerin önceliğine dayanan devlet merkezli geleneksel güvenlik anlayışı; bütünü yani "insanlığı" değil, parçayı yani "ulus-devleti" referans noktası olarak almaktadır. Bu anlayış yalnızca kendi devletine yönelik tehditleri dikkate almaktadır. Ülkeler arasındaki etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın arttığı, dünyanın bir bölgesindeki gelişmelerin dünyanın başka bölgelerindeki insanların güvenliklerini etkilediği günümüzün küresel dünyasında, insani güvenliğin tam olarak sağlanabilmesi için bu tehditlere yönelik küresel bir mücadelenin yapılması gerekir. Ülke odaklı yerel çabalar, küresel insani güvenlik tehditleriyle mücadele edebilmek için yetersiz kalmaktadır. Eleştirel Teorinin savunduğu gibi, insanların özgürleşmesinin sağlanabilmesi için insanlığı bir bütün olarak gören "evrensel" bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu bakış açısının odağı, egemen bir devletin üyesi olan "vatandaş" değil, her zaman "insan" olmalıdır (Linklater, 1982). Çünkü ulus devletlerden oluşan parçaları önemseyen bir anlayış, evrensel bakış açısını engeller. Küresel ısınma, açlık, fakirlik, çevre kirliliği, sınır aşan organize suçlar, terörizm, nükleer silahlar ve bulaşıcı hastalıklar

gibi insani güvenlik tehditleriyle başedebilmek için böyle evrensel bir bakış açısına, ülkeler arasında işbirliğine ve bu işbirliğine zemin sağlayan uluslararası kurumlar ihtiyaç vardır.

COVID-19 salgını bu görüşleri doğrulayan bir örnek olmuştur. 2019 yılı sonunda Çin'in Wuhan eyaletinde başlayan salgın, durumun bilinmesine ve önlem alma çabalarına karşın, bir yıldan kısa bir sürede dünyanın her yerine yayılmış ve dünyanın bir bölgesindeki tehdidin dünyanın diğer bölgelerindeki insanları kolaylıkla etkileyebildiğini göstermiştir. Ülkelerin sınırlarını kapatması salgının bu ülkelere ulaşmasını önleyememiştir. Askerlerle, dikenli tellerle, mayınlar ve duvarlarla korunan devlet sınırları, ülkeleri bu tehlide karşı korumakta yetersiz kalmıştır. COVID-19 salgını herhangi bir ayırım yapmaksızın tüm devletleri ve tüm insanları hedef almaktadır. Salgına yönelik ülke odaklı yaklaşımlar yetersiz kalmış, hiçbir ülke diğer ülkelerdeki bulaşıcı hastalık tehdidinden kaçamamıştır. İngiltere, Avustralya, Japonya ve Yeni Zelanda gibi ada ülkeleri de salgının etkilerinden kurtulamamıştır. Her ülke, güçlü de olsa, diğer ülkelerin yardım ve desteğine ihtiyaç duymuştur. Ülkeler diğer ülkelerin hastalık hakkındaki bilgi ve tecrübelerinden yararlanmış, diğer ülkelerin tıbbi malzemelerini kullanmış ve başka ülkelerde üretilen aşıları satın alma yoluna gitmiştir. Salgın uluslararası işbirliği ve dayanışmanın önemini ortaya koymuştur. Dünya Sağlık Örgütü, imkânları sınırlı da olsa, salgına yönelik bilgilerin toplanması ve paylaşılması ile salgına yönelik önlemlerde uygulama birliği sağlanmasında önemli bir rol oynamış ve uluslararası kuruluşlara olan ihtiyacı göstermiştir. Netice itibarıyla, COVID-19 salgını geleneksel güvenlik anlayışının dar bakış açısının insanlığa yönelik tehditler karşısında ne kadar yetersiz kaldığını sergilemiş, insani güvenliğin insanlık merkezli bütüncül yaklaşımının önemini vurgulamıştır. İnsani güvenlik, hem her bir insanı hem de bir bütün olarak insanlığı dikkate alan, insanlığı bir aile gibi gören evrensel bir bakış açısına sahiptir. COVID-19 türü evrensel tehditlere karşı böyle bir evrensel güvenlik anlayışına ihtiyaç olduğu açıktır. COVID-19 salgını bu gerçeği net bir şekilde gözler önüne sermiştir.

Üçüncü olarak, COVID-19 salgını, insani güvenlik yaklaşımının savunduğu, insani güvenliğin tüm ülkeler için önemli ve gerekli olduğu görüşünün doğrulamıştır. Salgın, gelişmiş-az gelişmiş ayırımı yapmaksızın tüm ülkeleri etkilemiştir. Salgın, elbette küresel ticaret, turizm ve yurtdışı işçi dövizlerine bağımlı veya borçlu olan düşük gelirli ve az gelişmiş ülkeleri etkilemiş, bu ülkelerdeki insanların durumunu daha da kötüleştirmiştir. Bununla birlikte, salgın, en güçlü ve gelişmiş ülkeleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Dünyanın süper gücü olarak kabul edilen ABD, 300 binden fazla ölümlerle, en fazla insan kaybının yaşandığı ülke olmuştur. Süper güç olma yolundaki Çin, şehirleri ve eyaletleri dış dünyaya kapatan karantina önlemleri almak zorunda kalmıştır. BM Güvenlik Konseyi üyesi olan Rusya'da 50 bine yakın insan hayatını kaybetmiştir. Gelişmiş Avrupa ülkelerinin durumu da farklı değildir. Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya gibi Avrupa ülkeleri, salgında en çok can kaybı yaşanan ülkeler arasındadır (Johns Hopkins

Koronavirüs Araştırma Merkezi, 2021). Gelişmiş ülkelerdeki insanlar da, salgından ve salgın sonucunda ortaya çıkan ekonomik durgunluktan etkilenmiştir.

COVID-19 salgını göstermiştir ki, insani güvenlik yalnızca az gelişmiş ülkelere ilişkin bir konu değildir. Aksine, insani güvenlik, tüm ülkeleri ve tüm insanları ilgilendiren çok önemli bir konudur. Her toplumda insanların en temel önceliklerinden birisi güvenliğin sağlanmasıdır. Az gelişmiş ülkelerdeki açlık, fakirlik, hastalık gibi insani güvenlik tehditlerine karşın, gelişmiş ülke insanları da bulaşıcı hastalık, doğal afet, hava kirliliği, organize suç, terörizm, ayrımcılık, ekonomik kriz gibi başka insani güvenlik tehditlerine maruz kalabilmektedirler. Örneğin, gelişmiş bir ülke olan Fransa'nın başkenti Paris'te hava kirliliği önemli bir insani güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Paris'te yılda yaklaşık 2500 kişi hava kirliliğine bağlı nedenlerle hayatını kaybetmektedir (Paris İklim Ajansı, 2018) Yine, 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz ABD ve Avrupa ülkelerindeki pek çok insanın işlerini ve gelirlerini kaybetmelerine yol açarak bir insani güvenlik tehdidi oluşturmuştur (Avrupa Konseyi, 2009). COVID-19 salgını, gelişmiş veya az gelişmiş tüm ülkelerin insani güvenliğe ihtiyacı olduğu gerçeğinin altını bir kez daha çizmiş ve insani güvenlik yaklaşımının savunduğu görüşlerin haklılığını doğrulamıştır.

Dördüncü olarak, COVID-19 salgını, insani güvenliğin risk odaklı ve önleme öncelikli yaklaşımının ne kadar önemli olduğunu gösteren bir gelişme olmuştur. Güvenlik risklerini önlemeye öncelik veren insani güvenlik yaklaşımı, insani gelişmeyi engelleyecek veya geriye çevirebilecek gelişmelere dikkat çeker (Gasper ve Gomez, 2014). İnsani güvenlik, kalkınmayı geriye götürebilecek olan aşağı yönlü risklere (*downside risk*) odaklanır (İnsani Güvenlik Komisyonu, 2003). İnsani güvenlik yaklaşımının yapısını belirleyen temel ilkelerden birisi de, onun "önleme öncelikli" (*prevention oriented*) olmasıdır. İnsani güvenlik yaklaşımının önceliği, sorunlar çıktıktan sonra çözüm üretmek değil, sorunları ortaya çıkmadan önce önlemektir. İnsani güvenlikte ilk hedef, insani güvenliğe yönelik risklerin değerlendirilmesi ve bu riskleri önleyecek tedbirlerin alınmasıdır. İnsani güvenliğin savunduğu bu ön alıcı yaklaşım, onu insani yardımdan ayıran temel özelliştir (Churruca Muguruza, 2017: 15-35).

COVID-19 salgını gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelede temel yöntem hastalığın yayılmasının kontrol edilmesidir. Salgın sürecinde gündeme gelen maske, sosyal mesafe, temizlik, karantina, seyahat yasakları gibi önlemlerin temel amacı budur. Nitekim salgının sona ermesi için bir umut olarak görülen aşı da hastalığı önleyici bir yöntemdir. Salgın çok sayıda insana ulaştıktan sonra, hastaları tedavi etmeye çalışmak çözüm üretmekten uzaktır. Hastalığı tedavi eden bir ilaç bulunmadığı gibi, tedavi süreci insan kaynağı, zaman ve yoğun emek gerektirmektedir. Sağlık kurumlarının kapasitesi çok sayıdaki hastayı tedavi etmek için yetersiz kalmaktadır. İstatistiki verilere göre, hastalara tedavi uygulansa dahi belli bir oranda can kaybı yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. COVID-19 hastalığının ölüm hızı yüzde 3,8 olarak bildirilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2020). COVID-19 salgını, risklere karşı hazırlıklı olmanın ve önleyici çalışmalar yapmanın önemini göstererek, insani güvenlik yaklaşımının risk odaklı ve önleme öncelikli anlayışının isabetli ve gerekli olduğunu göstermiştir. İnsani güvenlik

yaklaşımının uluslararası kabul görmesi halinde, önceliğin, salgınların ortaya çıkmasını ve yayılmasını önleyici çalışmalara verilebilecektir. Böyle bir ortamda, salgınlara yönelik olarak ortak araştırmalar yapılabilecek, salgınları ortaya çıkaran “ormanların hızla yok edilmesi, tarım alanlarının kontrolsüz şekilde genişletilmesi, vahşi hayvanların gıda, geleneksel tıp veya egzotik ev hayvanları olarak istismar edilmeleri” gibi kök nedenlerin çözümüne yönelik faaliyetler yürütülebilecektir (BBC, 2021). Salgın ortaya çıktığında ise, uluslararası yayılımının önlenmesi için küresel ölçekte ve eşgüdümlü bir yanıtın hayata geçirilmesi mümkün olabilecektir.

Beşinci olarak, COVID-19 salgını insani güvenlik yaklaşımının geniş yorumunun daha doğru olduğunu göstermiştir. İnsani güvenlik dar ve geniş olmak üzere iki farklı şekilde yorumlanmaktadır. İnsani güvenliğin dar yorumu, yalnızca *korkudan özgürlük* temasına odaklanmakta ve insani güvenliği yalnızca şiddetten korunması olarak anlamaktadır. Dar yorum, geniş yorumun insani güvenliği aşırı genişleterek (*overstrecht*) belirsizleştirdiğini savunmaktadır (Tadjbakhsh ve Chenoy, 2007). Dar yorumu benimseyenlere göre, insani güvenliğin geniş yorumu aslında kalkınmanın yeniden isimlendirilmesinden ibarettir. Dünyada açlık, fakirlik, hastalık, kirlilik gibi problemler çok yaygın olduğu için, geniş yorumun benimsenmesi halinde, nerdeyse bütün insanlar güvenlik sorunu olan kişiler haline gelecektir. (MacFarlane ve Foong Khong, 2006). İnsani güvenliğin geniş yorumu ise, *korkudan özgürlük, istekten özgürlük ve onurlu yaşama özgürlüğü* olmak üzere her üç özgürlüğü de içermekte ve insani güvenliği insanların tüm tehditlere karşı güvende olması olarak tanımlamaktadır. Yaklaşımı ilk kez kullanan BM Kalkınma Programı'nın 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporu insani güvenliği geniş bir şekilde tanımlamıştır. Yaklaşımı uluslararası topluma öneren BM'nin diğer belgelerinde de geniş tanım kabul edilmektedir.

COVID-19 salgını, insani güvenliğin amaçları ve insanların özgürleşmesi açısından geniş yorumunu benimsemenin daha doğru olduğunu göstermiştir. Son dönemlerde görülen en önemli insani güvenlik tehdidi olan salgın, tüm insanları etkilediği gibi, yüksek can kayıplarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve siyasi etkileriyle de bir insani güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Dar yorumun benimsenmesi durumunda COVID-19 salgını insani güvenlik yaklaşımının kapsamına girmeyecektir. İnsani güvenlik yaklaşımının böylesine önemli bir tehdidi kapsamaması düşünülemez. Böyle bir anlayış insani güvenlik yaklaşımının varlık sebebiyle de çelişir. Geniş yorum insani güvenlik yaklaşımının amaçlarıyla daha uyumlu olduğu gibi, insanların özgürleşmesi açısından da geniş yorumun benimsenmesi daha isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Altıncı olarak, COVID-19 salgını, güvenliğin yalnızca askeri güvenlik olarak görülemeyeceğini, farklı boyutlarının da olduğunu göstermiş ve insani güvenlik yaklaşımının çeşitli güvenlik türlerini içeren yaklaşımının doğruluğunun teyit etmiştir. İnsani güvenlik yaklaşımı, güvenliğin referans noktasını “insan” yaparak güvenlik anlayışını derinleştirmiş, askeri tehditlerin ötesinde farklı güvenlik alanlarını kapsayarak da güvenlik anlayışını genişletmiştir. İnsani güvenlik, güvenliği bir bütün olarak değerlendiren bütüncül (*holistic*) bir yaklaşıma sahiptir ve daha önce belirtildiği üzere

insana yönelik yedi farklı güvenlik çeşidini içerir. Bu güvenlik türleri; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişisel güvenlik, toplum güvenliği ve siyasi güvenlidir.

COVID-19 salgını, insani güvenlik içinde sayılan yedi güvenlik türünden dördü için tehdit oluşturmuştur. Salgın yalnızca insanların sağlık güvenliğini etkilemekle kalmamış, onların ekonomik güvenlik, gıda güvenliği ve siyasi güvenliğini de etkilemiştir. Salgın öncelikle insanların sağlık güvenliğini ciddi şekilde etkilemiş, çok sayıda can kayıplarına ve iyileşen hastalarda dahi kalıcı hasarlara neden olmuştur. Salgın ekonomik güvenliği de etkilemiştir. Uygulanan karantina ve yurtdışı seyahat yasakları ekonomik ve ticari faaliyetleri yavaşlatmış, işsizliğin artmasına yol açmıştır. Salgın, ayrıca, gıda üretim süreçlerini olumsuz etkilemiş, gıda ürünlerinde fiyat artışlarına ve gıdaya erişim zorluğuna neden olmuştur (Deutsche Welle, 2020). Salgın nedeniyle uygulanan insanların hareketliliğini ve bir araya gelmelerini kısıtlayıcı önlemler, insanların seyahat hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı gibi hak ve özgürlüklerini kısıtlayarak insanların siyasi güvenliğini de etkilemiştir. Dolayısıyla, COVID-19 salgını güvenliğin kapsamlı bir şekilde düşünülmesi, farklı güvenlik türlerinin de dikkate alınması gerektiğini gösteren açık bir örnek olmuştur.

Yedinci olarak, COVID-19 salgını, insan hakları ve insani kalkınmadan ayrı olarak insani güvenlik yaklaşımına da ihtiyaç olduğunu göstermiştir. İnsani güvenlik yaklaşımına yöneltelen eleştirilerden birisi de, onun bir yenilik getirmediği, zaten insan hakları ve insani kalkınma tarafından vurgulanan pek çok konuyu yeniden gündeme getirdiğidir. Bu eleştiriye göre, insani güvenlik aslında insanı kalkınmanın bir boyutu (Howard-Hassmann, 2012), ya da insani güvenliğin yalnızca insan haklarının yeni bir isimlendirmesidir (Alkire, 2003). Gerçekten de, insani güvenlik tarafından vurgulanan pek çok konu daha önceden insani kalkınma veya insan hakları tarafından da dile getirilmiştir (BM Kalkınma Programı, t.y. ; BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, t.y.). Bununla birlikte, insani güvenlik yalnızca yeni bir isimlendirmeden ibaret değildir; farklı özellikleri de olan yeni bir yaklaşımdır. İnsani güvenlik ile insani kalkınma ve insan hakları arasında kesişen alanlar bulunmakla birlikte, insani güvenlik, insani kalkınma ve insan hakları içinde yer almayan konuları da içerir. Örneğin, doğal afetler insan hakları içinde yer almayan ancak insanların güvenliğini tehlikeye atan çok önemli bir insani güvenlik tehdididir. Yine, bulaşıcı hastalıklar, ekonomik krizler ve küresel ısınma insani kalkınma ya da insan hakları içinde yer almayan, ancak insani güvenliğin gündeme getirdiği konulardır. Diğer yandan, bu yaklaşımlar arasında örtüşen alanlar olsa bile, her bir yaklaşımın öncelikleri de farklıdır. Örneğin, mülkiyet hakkı insan haklarının sınıfsal taşıyıcısı olan burjuvazi için önemli yeri olan, insan haklarının ortaya çıkmasında ve gelişiminde rol oynayan kilit önemde bir insan hakkıdır. Ancak insani güvenlik açısından mülkiyet hakkı öncelikli bir hak değildir (Gasper, 2007).

COVID-19 salgını insani güvenliğin insani kalkınma ve insan haklarından farklı yeni bir yaklaşım olduğunu gösteren güzel bir örnektir. Salgın esas itibarıyla insani kalkınma veya insan hakları konusu değil, bir insani güvenlik konusudur. Salgının olumsuz etkileri

insani kalkınma sürecini etkilese de insani kalkınma yaklaşımı bulaşıcı hastalıklar konusuyla doğrudan ilgili değildir. İnsan hakları açısından da önemli olan, salgın sürecinde yaşanan hak ve özgürlük kısıtlamalarıdır. İnsan hakları içinde geçen sağlık hakkı COVID-19 salgınının bütün boyutlarını kapsamaz. Sağlık hakkı; sağlık hizmetlerinin varlığı, erişilebilirliği, kabul edilebilir standartlarda ve kaliteli olması demektir (Nygren-Krug, 2002). Bir insan hakkı olarak sağlık hakkının mevcut olması, bulaşıcı hastalıklara karşı insani güvenliğin sağlanması için yeterli değildir. Nitekim gelişmiş ülkelerde kaliteli, erişilebilir bir sağlık sisteminin var olması, COVID-19 salgınının bu ülkelere ulaşmasını ve yayılmasını önleyememiştir. Ayrıca, sağlık hakkının mevcudiyeti salgınının ekonomik ve sosyal etkileriyle baş edebilmek için de yeterli değildir. Dolayısıyla COVID-19 salgını, bulaşıcı hastalık salgınlarıyla mücadele için insani kalkınma ve insan haklarının ötesinde, risk odaklı, önleme öncelikli ve tehdidin insana yönelik bütün boyutlarını kapsayan insani güvenlik yaklaşımına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Son olarak, COVID-19 salgını, insani güvenliğin insan hakları ve insani kalkınmaya önceliği olduğunu göstermektedir. İnsani güvenlik yaklaşımıyla ilgili olarak tartışılan konulardan birisi de, uygulama da önceliğin insan hakları, insani kalkınma ve insani güvenlik, arasında hangisine verilmesi gerektiği hususudur. Bu konu özellikle politika yapıcılar için önemlidir. Konunun bütün boyutları değerlendirildiğinde, uygulamada önceliğin insani güvenlikte olması gerekir. Çünkü insani güvenlik doğrudan insan yaşamıyla ve bu yaşamı tehdit eden tehlikelerle ilgilidir. Önce insanların hayatta kalmalarının yani insani güvenliğin sağlanması, sonra insani kalkınma ve insan haklarında gelişme sağlanması daha akılcı bir seçenektir. İnsani kalkınmanın sağlanabilmesi ve insan haklarının geliştirilebilmesi için öncelikle insani güvenlik ortamının sağlanması gerekir. İnsani güvenlik, insan hakları ve insani kalkınma için gerekli olan uygun zemini sağlar. Asgari bir insani güvenlik ortamının sağlanamadığı bir durumda, insani kalkınma ve insan hakları alanında ilerleme sağlanamayacağı gibi, mevcut seviyenin de korunması mümkün değildir. Ayrıca, insan haklarının geliştirilmesi ve insani kalkınmanın sağlanması için uzun vadeli süreçler gerekirken, insani güvenlik alanında daha kısa sürede etkili sonuçlar alınabilmesi mümkündür. Bu nedenle de uygulamada insani güvenliğe öncelik verilmesi daha makuldür.

Nitekim COVID-19 salgını söz konusu olduğunda da öncelikli konu insani kalkınma veya insan hakları değil insani güvenlik olmuştur. İnsan hayatı tehlikede olunca, insani kalkınmanın üç temel unsuru olan; gelir, eğitim ve uzun yaşama ile insan haklarının unsurları olan hak ve özgürlükler ikinci planda kalmıştır. Bu nedenle her ülkede uygulayıcılar önceliği, örneğin eğitime veya seyahat hakkına değil, can kayıplarının önlenmesine vermiştir. Ayrıca, COVID-19 nedeniyle insani güvenliğin sağlanamadığı salgın ortamında, insani kalkınma ve insan hakları alanlarında geriye gidüş yaşanmıştır. Ekonomik faaliyetler ve eğitim faaliyetlerinin sekteye uğraması nedeniyle, insani kalkınmanın iki önemli unsuru olan milli gelir ve eğitim alanlarında gerileme yaşanmıştır. Yine, yaşanan can kayıpları nedeniyle insani kalkınmanın üçüncü unsuru olan uzun

yaşam boyutu da olumsuz etkilenmiştir. Diğer yandan, insan yaşamının tehlikeye girdiği ve insani güvenliğin sağlanamadığı salgın sürecinde insan hakları alanında da geriye gidilmiş, insanların hareket, seyahat, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları kısıtlanmıştır. COVID-19 salgını, insani kalkınma ve insan haklarının gelişebilmesi ve korunabilmesi için önceliğin insani güvenliğe verilmesi gerektiğini açık bir şekilde göstermiştir.

Sonuç

İnsanlığın son dönemde karşılaştığı en önemli güvenlik tehdidi olan COVID-19 salgını, devlet değil insan odaklı bir güvenlik anlayışını benimseyen insani güvenlik yaklaşımının önemini bir kez daha vurgulamıştır. Salgın, COVID-19 gibi önemli bir güvenlik tehdidini içermeyen geleneksel güvenlik anlayışının ne kadar yetersiz kaldığını, devletin güvenliğinin sağlanmasının insanların kendilerini güvende hissetmeleri için yeterli olmadığını, güvenlik anlayışının insanlara yönelik tüm tehditleri kapsamaması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Salgın, insani güvenliğin risk odaklı ve önleme öncelikli yaklaşımının ne kadar yerinde olduğunu, güvenlik tehditleri ortaya çıkmadan önce ön alıcı yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiğini de göstermiştir. Salgın, ayrıca, insani güvenliği yalnızca korkudan özgürlük olarak anlayan dar yorumunun yetersiz kaldığını, insani güvenliğin COVID-19 gibi tehditleri de kapsayan geniş yorumunun benimsenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Öte yandan COVID-19 salgını, insani güvenlik yaklaşımının dile getirdiği görüşlerin isabetli olduğunu teyit eden bir örnek olmuştur. Salgının ABD, İngiltere, Almanya gibi gelişmiş ülkeleri de ciddi şekilde etkilemesi, insani güvenlik yaklaşımının savunduğu değerlerin gelişmiş-az gelişmiş ayrımı yapmaksızın tüm ülkeler için gerekli olduğu görüşünü doğrulamıştır. Küresel düzeyde mücadele işbirliği ve dayanışmayı zorunlu kılan COVID-19 salgını; insani güvenliğin tam olarak sağlanabilmesi için, insani güvenlik yaklaşımının evrensel bakış açısına ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Son olarak, salgın, insani güvenliğin, insani kalkınma ve insan haklarından farklı ve yeni bir yaklaşım olduğunu ve uygulamada önceliğin insan hayatının korunmasını amaçlayan insani güvenliğe verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Tüm dünyayı etkileyen COVID-19 salgını, pek çok konuda anlayışlarımızı ve bakış açılarımızı değiştirdiği gibi, çok büyük ihtimalle güvenlik anlayışımızı da değiştirecek, devlet öncelikli geleneksel güvenlik anlayışının zayıflamasına ve önceliği insanların güvenliğine veren bir güvenlik anlayışının yaygınlaşmasına yol açacaktır. COVID-19 salgınından gereken dersler çıkarılabilirse, insani güvenlik yaklaşımının öneminin daya iyi anlaşılması, yaklaşım yaygın şekilde benimsenebilmesi mümkün olacaktır. Bu ise, insanların özgürleşmesi ve insanlar olarak hepimizin güvenliğinin sağlanması adına çok önemli bir adım olacaktır.

Kaynaklar

- Alkire, S. (2003), “A Conceptual Framework for Human Security”, Working Paper, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, CRISE.
- Şener, N. (2020), “PKK'nın kanlı bilançosu”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/pkknin-kanli-bilancosu-41602798>, (Erişim Tarihi: 13.02.2021)
- Avrupa Konseyi, (2009), “The economic crisis in Europe causes, effects, policies, alternatives”, https://www.coe.int/t/dgap/efc/Source/sem4/prs_AndrewWatt.pdf, (Erişim Tarihi: 22.01.2020)
- BBC, (2020), “Bilim insanları: Ormanlar yok edilirse ve vahşi hayvanlar istismar edilirse, yeni ve daha ölümcül hastalıklar ortaya çıkar”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53969885>, (Erişim Tarihi: 09.01.2021)
- BM Genel Kurul Kararı, (2012), Resolution adopted by the General Assembly on 10 September 2012, A/RES/66/290, <https://undocs.org/en/%20A/RES/66/290>, (Erişim: 09.01.2021)
- BM İnsani Güvenlik Birimi, (2009), *Human Security in Theory and Practice*, <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.01.2021)
- BM İnsani Güvenlik Birimi, (2016), *Human Security Handbook*, <https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2017/10/h2.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.01.2021)
- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, (t.y.), “List of Issues”, <https://www.ohchr.org/en/issues/pages/listofissues.aspx>, (Erişim Tarihi: 05.01.2021)
- BM Kalkınma Programı, (1994), UNDP, ed. *Human Development Report 1994*. New York: Oxford Univ. Press.
- BM Kalkınma Programı, (t.y.), *Human Development Reports*, <http://hdr.undp.org/en/content/what-human-development> (Erişim Tarihi: 02.01.2021)
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies* 17(4), 313-26.
- Buzan, B. (1983), *People, states, and fear: the national security problem in international relations*. Brighton: Wheatsheaf Books.
- Churruca Muguruza, C. (2007), “Human Security as a Policy Framework: Critics and Challenges”. *Deusto Journal of Human Rights* 4, 15-35. <https://doi.org/10.18543/aahdh-4-2007pp15-35>.
- CNN, (2020), “September 11 Terror Attacks Fast Facts”, <https://edition.cnn.com/2013/07/27/us/september-11-anniversary-fast-facts/index.html>, (Erişim Tarihi: 20.12.2020)
- Deutsche Welle, (2020), “World Food Prices Hit 6-Year High amid COVID Pandemic”, <https://www.dw.com/en/world-food-prices-hit-6-year-high-amid-covid-pandemic/a-55809293>, (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021)
- Dünya Bankası, (2021), “2020 Year in Review: The Impact of COVID-19 in 12 Charts”, <https://blogs.worldbank.org/voices/2020-year-review-impact-covid-19-12-charts>, (Erişim Tarihi:13.02.2021)
- Dünya Sağlık Örgütü, (2021), “WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard”. <https://covid19.who.int/>, (Erişim Tarihi:13.02.2021)
- Evans, T. (2005), *The politics of human rights: a global perspective*, London: Pluto Press
- Gıda ve Tarım Örgütü, (2020), “The state of food security and nutrition in the world 2020”, <http://www.fao.org/3/ca9692en/online/ca9692en.html>, (Erişim Tarihi: 13.02.2021)
- Gasper, D. (2007) “Human Rights, Human Needs, Human Development, Human Security: Relationships between Four International ‘Human’ Discourses”. Institute of Social Studies, <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csgr/garnet/workingpapers/2007.pdf>. (Erişim Tarihi: 23.12.2020)

- Gasper, D. ve Gomez, O.A. (2014), “*Evolution of Thinking and Research on Human and Personal Security 1994-2013*”, http://hdr.undp.org/sites/default/files/gomez_hdr14.pdf, (Erişim Tarihi: 23.12.2020)
- Gomez S. ve Oscar A. (2012), “*What Is a Human Security Project? The Experience of the UN Trust Fund for Human Security*”. *Global Change, Peace and Security* 24, (3), 385-403. <https://doi.org/10.1080/14781158.2012.718430>
- Griffiths, M ve O’Callaghan, T. (2002), “*International Relations: The Key Concepts*”, London and New York: Routledge
- Howard-Hassmann, R.E. (2012), Human Security: Undermining Human Rights? *Human Rights Quarterly* 34(1), 88-112.
- İnsani Güvenlik Komisyonu, (2003), Commission on Human Security, ed. *Human Security Now: Protecting and Empowering People*. New York.
- Johns Hopkins Coronavirus Resource Center. (t.y.) “*COVID-19 Map*”, <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>, (Erişim Tarihi: 13.02.2021)
- Linklater, A. (1982), *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, London: Palgrave Macmillan.
- MacFarlane, S. N. ve Foong Kong, Y. (2006), *Human security and the UN: a critical history. United Nations intellectual history Project*, Bloomington: Indiana University Press.
- Martin, M. ve Owen, T. (2014), *Routledge handbook of human security*. London ; New York: Routledge.
- Newman, E. (2010), “Critical Human Security Studies”. *Review of International Studies* 36, (01), 77-94. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990519>.
- Nye, J.S. ve Welch, D. (2011), Çeviren Renan Akman. *Küresel çatışmayı ve işbirliğini anlamak: Kurama ve tarihe giriş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Nygren-Krug, H. (2002), “*25 Questions and Answers on Health and Human Rights*”, <https://www.who.int/hhr/information/25%20Questions%20and%20Answers%20on%20Health%20and%20Human%20Rights.pdf> (Erişim Tarihi: 22.12.2020)
- Paris İklim Ajansı, (2018), “*Qualité de l’air*”, <https://www.apc-paris.com/plan-climat/qualite-air>, (Erişim Tarihi: 30.01.2021)
- Sağlık Bakanlığı, (2020), “*COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı*”, <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.12.2020)
- Sağlık Bakanlığı, (2021), “*COVID-19 Bilgilendirme Sayfası*”, <https://covid19.saglik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 13.02.2021)
- Sen, A. (2014), *Birth of a Discourse*, Martin and Owen, ed. Routledge handbook of human security. London ; New York: Routledge.
- Spector, R.H. (2020), “*Vietnam War 1954-1975*”, <https://www.britannica.com/event/Vietnam-War>, (Erişim Tarihi: 20.12.2020)
- Steiner, A. (2019), “*25th Anniversary of the Human Security Concept*”, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/news-centre/speeches/2019/25th-anniversary-of-the-human-security-concept.html>, (Erişim Tarihi: 02.01.2021)
- Tadjbakhsh, S. ve Chenoy, A.M. (2007), *Human security: concepts and implications*. Routledge advances in international relations and global politics, London ; New York: Routledge.